

UOT 070+32

SÖZ AZADLIĞI SIYASI VƏ İCTİMAİ SİSTEMİN SABİTLƏŞDİRİCİ FAKTORUDUR

*Vüqar Gəncəli oğlu Rəhimzadə
Bakı Slavyan Universiteti
vuqarrehimzade@mail.ru*

Açar sözlər: *Söz azadlığı, plüralizm, tolerantlıq, liberalizm, azad düşüncə, demokratiya, insan haqları, azad media*

Söz azadlığı həqiqətin bərqərar olması, özünüidarəetmə, siyasi sistemin möhkəmliyinin təmin olunması, şəxsiyyətin özünü reallaşdırması, insanların təbii hüquqlarının tanınması və qorunması kimi məsələlərlə sıx bağlıdır.

Söz azadlığına etinasız münasibət həmişə kataklizmlərə, ideoloji və hüquqi mübarizə və çəkişmələrə təkan verir. Bu mənada, müasir mərhələdə söz azadlığının siyasi dəyərə çevrildiyi danılmazdır.

Hüquqi dövlət quruculuğu və demokratiyanın ölçülməsində də bu hüquq və azadlıqlar əsas indikatorlardan biri sayılaraq bir çox indekslərdə istifadə olunur və Azərbaycanda azad medianın, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin demokratik mexanizmlərinin mövcudluğunun əsas şərtlərindən biri kimi qəbul edilir

СВОБОДА СЛОВА ЯВЛЯЕТСЯ СТАБИЛИЗИРУЮЩИМ ФАКТОРОМ ПОЛИТИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ СИСТЕМ

Вугар Рагимзаде

Ключевые слова: *свобода слова, плюрализм, толерантность, либерализм, свобода мысли, демократия, права человека, свободные СМИ.*

Свобода слова тесно связана с такими вопросами, как установление истины, самоуправление, обеспечение политической системы, самореализация, признание и защита естественных прав людей.

Пренебрежительное отношение к свободе слова всегда приводит к катаклизмам, идеологическим и правовой борьбе и конфликтам. В этом

смысле невероятно, что свобода слова на современном этапе превратилась в политическую ценность.

Эти права и свободы являются одним из ключевых показателей и используются во многих показателях при установлении правовой государственности и демократии и рассматриваются как одно из основных условий существования демократических механизмов защиты свободных средств массовой информации, прав и свобод человека в Азербайджане.

FREEDOM OF SPEECH IS A STABILIZING FACTOR OF POLITICAL AND SOCIAL SYSTEM

Vugar Rahimzadeh

Key words: *Freedom of speech, pluralism, tolerance, liberalism, free thought, democracy, human rights, free media*

Freedom of speech is closely linked to the issues such as the emergence of truth, self-governance, securing the political system, self-realization, recognition and protection of the natural rights of people. Obviously, neglected attitude to the to freedom of speech always leads to cataclysms, ideological and legal battles and conflicts. In this sense, it is a fact that freedom of speech at the modern stage has become into the political value. These rights and freedoms are one of the key indicators in measuring legal state building and democracy and are used in many indices and regarded as one of the main terms of the existence of democratic mechanisms for the protection of free media, human rights and freedoms in Azerbaijan.

Müasir mərhələdə qərarlaşan münasibətlər sistemində plüralizm, tolerantlıq, liberalizm, azad düşüncə və s. kimi dəyərlər daim təkamül edir. Bunun səbəbi odur ki, ictimai münasibətlərin subyekti özünün tələbatları, mənafeləri və digər özəl xüsusiyyətləri ilə çıxış edən insandır. Dinamik şəkildə dəyişən situasiyaların xarakterindən asılı olaraq, insan haqlarının reallaşması və təsbiti mexanizmləri, formaları çeşidli olması ilə xarakterikdir. Çünki söz azadlığı həqiqətin bərqərar olması, özünüidarəetmə, siyasi sistemin möhkəmliyinin təmin olunması, şəxsiyyətin özünü reallaşdırması, insanların təbii hüquqlarının tanınması və qorunması kimi məsələlərlə sıx bağlıdır. Şübhəsiz ki, söz azadlığı insanların yaşadıkları ölkədən asılı olmayaraq, hüquq və azadlıqlardan istifadəni nəzərdə tutan ən mühüm dəyərlərdən biridir. İnsan haqlarının

qorunmasının aktualığı cəmiyyətdaxili münasibətlər sisteminin təkamülü ilə də əlaqədardır. Bu mənada ki, şəxsi azadlıqlar insan həyatını digər müdaxilələrdən qoruyan hüquqlardır [1].

Söz azadlığı ilə bağlı doktrinaları nəzərdən keçirərək qeyd edək ki, bu məfhum dinamikliyi və məzmununun transformasiyası baxımından çevik anlayışdır.

Birmənalıdır ki, söz azadlığına etinasız münasibət həmişə kataklizmlərə, ideoloji və hüquqi mübarizə və çəkişmələrə təkan verir. Bu mənada, müasir mərhələdə söz azadlığının siyasi dəyərə çevrildiyi danılmazdır. Deyilənlər bir daha göstərir ki, söz azadlığı müasir sivil aləmin universal dəyəridir. Bunsuz siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni, mənəvi, beynəlxalq əlaqə və prinsiplərin bütün sisteminin təkamülü qeyri-mümkündür [2].

İnsan haqları ictimai həyatın dinamik sosial məzmununa uyğun problemi olaraq, ziddiyyətli təbiətə malik bir sıra məsələlərin paralel tədqiqini labüd edir. Belə ki, insan haqları toplumun təkamülünə adekvat olaraq daim yeniləşən bir çox sosial keyfiyyətləri özündə ehtiva edir. Hər bir cəmiyyətdə demokratikləşmənin səviyyəsi, dövrün xarakteri, ictimai şüurun səviyyəsi və digər amillər fərdlərin bir şəxsiyyət kimi imkanlarının səviyyəsinə təsir göstərir.

Vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, hüquqi dövlətin bərqərar olması hər bir fərdin daxili dünyası, yaşayış tərzini, birgəyaşayış qaydalarına əməl etmə səviyyəsi ilə müəyyənləşir. Elə KİV sahəsində aparılan modernləşmə xətti quruluşların leqallığı və legitimliyi kontekstində də nəzərdən keçirilə bilər. Məlumat azadlığının qanunvericilik əsaslarının demokratik normalara cavab verməsi və geniş xalq kütlələrinin və KİV-in bu hüquqdan istifadəsinin hüquqi cəhətdən təmini hakimiyyətin və quruluşların leqallığı və legitimliyinin artırılması və onun indeksinin yüksəlməsi kimi prosesə yol açmış olur. Bu iki proses də özü-özlüyündə KİV və legitimlik prosesi arasında dolayı asılılığın və əlaqənin olduğunu göstərir. Təsadüfi deyildir ki, məlumat azadlığı sahəsində mükəmməl qanunvericiliyin mövcudluğu və bu hüquq və azadlıqların təmininin hansı səviyyədə olması xalqın mövcud siyasi hakimiyyətə etimadının səviyyəsinin göstəricisi kimi də qəbul edilir. İnformasiya əldə etmək zamanı bir sıra süni problemlərin üzə çıxması isə hüquqi hadisə olan leqallıq və siyasi hadisə olan legitimlik indeksini zədələyir. Ona görə də demokratik siyasi sistemlər bu faktora ciddi fikir verirlər. Bu mənada, demokratiyaya keçidin əsas xüsusiyyətlərindən biri olan hüquq sahəsində islahatlar və qanunvericilik sisteminin yenidən qurulması demokratiyaya keçid zamanı üzə çıxan sistem problemlərinin öhdəsindən gəlinməkdə xüsusi rola malikdir. Təsadüfi deyil ki, amerikalı politoloq Samuel Hantinqton “Demokratikləşmənin üçüncü dalğası” əsərində demokratik tranzisiyanın və demokratiyanın konsolidasiyasının reallaşması zamanı üç tip problemin üzə çıxdığını göstərir. Sistem problemləri, tranzit problemləri və kontekstual problemlər [3].

Hüquqi dövlət quruculuğu, həmçinin demokratiyanın ölçülməsində də bu hüquq və azadlıqlar əsas indikatorlardan biri sayılaraq bir çox indekslərdə istifadə olunur. Bu, Azərbaycanda azad medianın, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin demokratik mexanizmlərinin mövcudluğunun əsas şərtlərindən biri kimi qəbul edilir. Məhz xalqın təkidli tələbi ilə ümummillə lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdıışından sonra ölkədə hüquqi islahatlar aparılmağa başlandı. Akademik Ramiz Mehdiyev qeyd edir ki, Azərbaycanda azad kütləvi informasiya vasitələrinin yaranması hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun əsas şərtlərindən biri kimi qəbul olunmuşdur və daim dövlətin diqqət mərkəzindədir. Ümummillə lider Heydər Əliyev söz və məlumat azadlığını, KİV-in müstəqilliyini demokratik cəmiyyət quruculuğunun vacib şərti hesab edirdi: “XX əsrdə ikinci dəfə müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanda demokratikləşmə milli inkişafın vacib faktoru kimi strateji seçim və dövlət siyasətinin prioritetinə çevrildi. 1995-ci ildə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası insan hüquqlarının, fikir plüralizminin, söz və məlumat azadlığının, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının formalaşdırılması və inkişafına etibarlı zəmin yaratdı” [4].

Konstitusiyanın qəbulundan sonra ölkədə medianın fəaliyyətinin tənzimlənməsi və media sahəsində mükəmməl qanunvericilik bazasına nail olmaq üçün bir sıra addımlar atıldı. Belə ki, 1998-ci ildə senzura ləğv edildi, “Məlumat azadlığı haqqında” Qanun qəbul edildi. Bu qanun məlumat əldə etmək, ötürmək və s. kimi məsələləri hüquqi cəhətdən tənzimləyərək demokratiyaya tranzisiya yolunda irəliləyiş kimi qiymətləndirilməlidir. Eyni zamanda, bu istiqamətdə atılan növbəti addımlar isə 7 dekabr 1999-cu ildə “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Qanunun və 30 sentyabr 2005-ci ildə “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanunun qəbulu oldu. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanunda deyilir ki, bu qanunun məqsədi Konstitusiyanın 50-ci maddəsi ilə təsbit olunmuş məlumat əldə etmək hüququnun sərbəst, maneəsiz və hamı üçün bərabər şərtlərlə, hüquqi dövlətin prinsipləri əsasında təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Elə bu faktorlar sübut edir ki, söz azadlığı, insanların informasiya əldə etmək hüquqlarının tanınması vətəndaş cəmiyyətini inkişaf etdirir, demokratik tranziti sürətləndirir və siyasi sistemi möhkəmləndirir. Bu mənada, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev bildirir ki, 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycanda söz və ifadə azadlığı təmin olunub, çoxsaylı vətəndaş cəmiyyəti institutları və müxtəlif dillərdə nəşr edilən plüralist media məkanı formalaşmışdır. Bu gün ölkəmizdə minlərlə kütləvi informasiya vasitəsi - televiziya, radio, qəzet, jurnal, sayt və xəbər portalı fəaliyyət göstərir [5].

Təhlillər göstərir ki, demokratik inkişaf dövrünü yaşayan ölkələrdə söz azadlığı və medianın sərbəst fəaliyyəti ilə əlaqədar təxirəsalınmaz addımlar

atılır. Çünki söz azadlığı siyasi və ictimai sistemin sabitləşdirici faktoru kimi çoxdan həyata “vəsiqə qazanıb”. Elə söz azadlığına dair nəzəri fikirlərin tarixi ardıcılığını nəzərdən keçirdikdə bəlli olan ümumi cəhət budur ki, bu haqda mülahizələr müxtəlif qəbildən olan məsələlərin nəzərə alınmasını zəruri edir. Bu isə ondan irəli gəlir ki, universal kateqoriya kimi söz azadlığı çoxtərəfli dəyərləndirməyə imkan yaradır. Liberalizm konsepsiyası, insan yaşayışının təbii əsasları dedikdə insanın dünyaya gəlməsi ilə yaranan ilkin haqlar, yəni, onun mövcudluğu üçün vacib olan haqlar başa düşülür. Bura yaşamaq, azadlıq, toxunulmazlıq, plüralizm, söz azadlığı kimi hüquqlar daxildir.

Fəlsəfə elmləri doktoru Dilqəm İsmayılov qeyd edir ki, liberalizmin başlıca dəyərləri bütün dünyada kütləvi siyasi baxışlarda köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Müasir demokratiyanın aparıcı konsepsiyaları olan siyasi iştirakçılıq, demokratik elita nəzəriyyələri liberalizm prinsiplərinə əsaslanır. İnsan hüquq və azadlıqları prinsiplərinin ümumbəşəri dəyər kimi geniş yayılması bu gün bəşəriyyətin qarşısında duran fundamental problemlərin həllini mümkünləşdirərək dövlətlər arasında bir çox ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasına zəmin hazırlayır. Liberalizm müasir dünyanın siyasi fikrinin inkişafına güclü təkan vermişdir [6].

Söz azadlığı və insan hüquqları ilə bağlı nəzərdən keçirilənlərin yekunu olaraq təkrarən bildirək ki, bu məfhum dinamikliyi və məzmununun transformasiyası baxımından çevik anlayışdır. Hər bir tarixi mərhələ bu anlayışa öz möhürünü vurur. Sosial-iqtisadi quruluşlar, siyasi rejimlər bu fenomenə müxtəlif şəkildə yanaşmışdır. Birmənalıdır ki, belə stereotiplər həmişə kataklizmlərə, ideoloji və hüquqi mübarizə və çəkişmələrə təkan vermişdir. Bu mənada müasir mərhələdə söz azadlığının siyasi dəyərə çevrildiyi danılmazdır. Deyilənlər bir daha göstərir ki, söz azadlığı müasir sivil aləmin universal dəyəridir. Bunsuz siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni, beynəlxalq əlaqə və prinsiplərin bütün sisteminin təkamülü qeyri-mümkündür.

İctimai mənsubiyyətin çeşidli rollarda təzahür tapması insanın sosial davranışı ilə yanaşı, onun mənəvi-psixoloji, emosional durumuna da fərqlilik gətirir. Müxtəlif məntiqli bu rəngarənglik insanın digərləri ilə qarşılıqlı münasibətlərində yeni dəyərlər doğurur. Bu situasiyaların hər birinin özəl şərtlənmə xüsusiyyətləri olduğundan müxtəlif reallaşma mexanizmlərinə malikliyi ilə xarakterizə edilir. Söz azadlığının bərqərar olduğu cəmiyyətlərdə siyasi plüralizmlə yanaşı, fikir müxtəlifliyi də meydana çıxır. Bu da öz növbəsində həmin cəmiyyətlərin hərtərəfli inkişafına və demokratikləşməsinə gətirib çıxarır.

ƏDƏBİYYAT

1. Смирнов А. Ю. Свобода слова по-французски: либеральное движение в эпоху Реставрации (начало) // Знание. Понимание. Умение. 2004. № 1. стр. 153.
2. Соболева А. Толкование понятия «ограничения, необходимые в демократическом обществе» в свете статьи 10 ЕКПЧ// Российский бюллетень по правам человека, № 25. Москва, Институт прав человека, 2008, стр. 95.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва, ООО «Издательство АСТ», 2003. стр. 603.
4. Mehdiyev R. Azərbaycanın efir məkanı: problemlər və vəzifələr. "Azərbaycan" qəzeti, 2009, səh. 3-6.
5. www.trend.az/news/politics/2267811.html
6. İsmayılov D. Neoliberalizmin əsas prinsipləri. AMEA Fəlsəfə və Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutunun 60 illiyi və YUNESKO-nun "Ümumdünya Fəlsəfə Günü"nə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. Bakı, 2005.